

2

Ερμηνευτική προσέγγιση του κειμένου-πηγή

Ζ. Ζωγραφίδου

Για την προσέγγιση του προφίλ των φοιτητών μας* σχετικά με τη μεταφοραστική τους ικανότητα επιλέξαμε ως κείμενο αναφοράς ένα απόσπασμα το οποίο προέρχεται από το έργο της Valentina Supino** (βλ. Α' μέρος 2.2 και 4.3.1, 4.3.2) *Il Nome delle Serpi*.

2.1 IL NOME DELLE SERPI: ΥΠΟΘΕΣΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

Η V. Supino στο έργο της, με τίτλο *Il nome delle Serpi*, περιγράφει τα παιδικά της βιώματα την εποχή του φασισμού και του πολέμου στην Ιταλία. Μέσα απ' αυτό το ζεστό και ανθρώπινο αυτοβιογραφικό αφήγημα η συγγραφέας μας δίνει όλη την παιδική αθωότητα, την αφέλεια και την άγνοια των βιωμάτων της που μπλέκονται με τα τραγικά γεγονότα της Ιταλίας ως την απελευθέρωσή της.

* Το ίδιο κείμενο και για τους ίδιους λόγους (βλ. 2.2.2) επιλέχθηκε και ως βάση για τις ασκήσεις αναδρομικής αξιολόγησης μεταφράσματος.

** Valentina Supino. *Il Nome delle Serpi*. Bari: Laterza, 1995, 28-30. Η συγγραφέας του έργου είναι ψυχίατρος και ψυχαναλύτρια, ζει και εργάζεται στο Παρίσι. Η ίδια αυτοκαθορίζεται ως αναγνώστρια του Προυστ (βλ. fax: ημερ. αποστολής 22 Μαΐου 1997, που έστειλε η συγγραφέας στη Σ. Γαβριηλίδου. Το fax περιλαμβάνει το κείμενο της διάλεξής της, που δόθηκε τον Μάιο 1997 στο Ιταλικό Μορφωτικό Ινστιτούτο Θεσσαλονίκης και είχε ως θέμα: «Scrittura e memoria»). Στο έργο της διαφαίνονται ενδεχομένως επιδράσεις που δέχθηκε η συγγραφέας από τον E. Fromm. Αυτό φαίνεται κυρίως από την επιλογή της να εξετάζει τις υπαρξιακές ανησυχίες στα πρόσωπα του έργου μέσα και εξαιτίας των ιστορικών συγκυριών που αναπτύσσονται στο περιβάλλον της. Βλ. J.A.C. Brown. *Freud and the Post-Freudian*. London: Penguin Books, 1964, 151.

Το βιβλίο αποτελείται από 36 ενότητες οι οποίες είναι εγχιβωτισμένα αφηγήματα και μπορούν να σταθούν ως ανεξάρτητες, αυτοδύναμες ιστορίες. Οι ιστορίες αυτές κρατάνε σε εγρήγορση και κινούν το ενδιαφέρον του αναγνώστη. Αποτελούν επεισόδια τα οποία η αφηγήτρια αντλεί από την ίδια της τη ζωή και τα εξιστορεί με ζωντανό και απέριττο περιγραφικό τρόπο, ενδοσκοπεί μέσα της και προσπαθεί να αναλύσει και να ερμηνεύσει χαρακτήρες, καταστάσεις, συμπεριφορές, επεισόδια της καθημερινής της ζωής από την παιδική της ηλικία, ανθρώπινες σκέψεις και εμπειρίες, με ύφος απλό και ανεπιτήδευτο και με γλώσσα απλή, λιτή και εκφραστική.

Ο χρόνος είναι συγκεκριμένος. Η χρονική διάρκεια της εξέλιξης της πλοκής εξαντλείται μέσα σ' ένα χρόνο (1943-44).

Το βασικό πρόσωπο είναι η αφηγήτρια που είναι η ίδια η συγγραφέας που βλέπει, ακούει, ονειρεύεται, αισθάνεται, πονάει, θυμάται, περιγράφοντας τα βιώματά της και εκφράζοντας τις σκέψεις και τα συναισθήματά της.

Θυμάται τους παιδικούς της φίλους, το καινούργιο σχολείο στην επαρχία μαζί με άλλα παιδιά αντιφασιστικών οικογενειών, την παρέα και τα παιχνίδια με τα παιδιά των χωρικών, τη «γνωριμία» με την απλή ζωή των χωρικών της υπαίθρου και τα μυστικά της φύσης, τις φωνές, τα πρόσωπα, τα χαμόγελα, τα αντικείμενα που την περιβάλλουν, τις θερινές διακοπές στο σπίτι των παππούδων Rosselli στα περίχωρα της Φλωρεντίας υπό τη σκιά της φασιστικής απειλής και της κρυφής ελπίδας για αντίσταση, τις παιδικές απορίες και ανησυχίες για τις αλλαγές στη συμπεριφορά των μεγάλων, την καλοκαιρινή ζωή στην Ιμπρουνέτα (1943), την παιδική ξεγνοιασιά, τις αφηγήσεις της γιαγιάς, τις διακοπές στη Μαρέσκα, όλα στον απόηχο των ιστορικών γεγονότων: την πτώση του Μουσολίνι, την εχθρική ναζιστική γερμανική παρουσία, τους βομβαρδισμούς και τις θλιβερές εικόνες της γκρεμισμένης Φλωρεντίας, την απαγόρευση κυκλοφορίας στους πολίτες, την απειλή του φερεχισμού από τους γερμανούς και τη χαρμόσυνη ημέρα της απελευθέρωσης της 11ης Αυγούστου.

Ο κόσμος των αναμνήσεων στο χώρο του παρελθόντος, στην κιβωτό του χρόνου, κλείνει με την επιστροφή στο σπίτι της εξοχής και την γιορτή στην οικογενειακή έπαυλη πριν από την αποχώρηση των αμερικανών και τη δική τους, όταν πια όλα αυτά λειτουργούν ως μακρυνή ανάμνηση και βιώματα μιας ίσως χαμένης παιδικής αθωότητας.

Η Valentina είναι η μικρή ηρωίδα του έργου, το μικρό κοριτσάκι που

ζει τα γεγονότα και που στη συνέχεια, μετά από 50 περίπου χρόνια θα τα αφηγηθεί επεξεργασμένα στη συνείδησή της ως παιδικές πια αναμνήσεις οι οποίες ζωντανεύουν από την απόσταση του χρόνου και εξετάζονται από την οπτική πλέον γωνία της ώριμης γυναίκας, της συγγραφέως και της αφηγήτριας. Τα προσωπικά βιώματα παραμένουν έντονα στη μνήμη της και στις αναμνήσεις της κυριαρχεί η πικρία και ο θάνατος που αφήνει πίσω του ο πόλεμος. Η συγγραφέας δεν μπορεί να κρύψει την ευαισθησία της για τα παιδικά της χρόνια και τη νοσταλγία για τα βιώματα αλλά και τον πόνο της για τον χρόνο που περνά αμείλικτος και μεταβάλλει τα πάντα. «Οι πόλεμοι κερδίζονται, μπορούμε να ταξιδέψουμε, να διασχίσουμε τον ωκεανό σε λίγες ώρες, αλλά μετά πάντα χάνουμε από τον αόρατο, τον ύπουλο, τον αναπόφευκτο, τον ασύλληπτο εχθρό: τον χρόνο». Μ' αυτό το απόσπασμα κλείνει το αφήγημά της η συγγραφέας.

Το έργο θα πρέπει να το δούμε μακριά από τον τόπο και το χρόνο που προσδιορίζει η συγγραφέας, πέρα από τα στενά πλαίσια που ορίζονται στην αφήγηση και να δούμε τις διαχρονικές αλήθειες που κρύβονται πίσω από τις περιγραφές και τους συμβολισμούς του κειμένου μας.

2.2 ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ

2.2.1 Περίληψη του αποσπάσματος

Στο απόσπασμα που επιλέξαμε και παραθέσαμε η αφηγήτρια διηγείται τη συναισθηματική σχέση της με τη Durina, τη μικρή χελωνίτσα, το θάνατό της και την «κηδεία» της στον κήπο του σπιτιού της. Η αγάπη προς το μικρό ζώακι του κήπου είναι εκείνο που την ωθεί να θάψει «τελετουργικά» τη χελωνίτσα σε δύο φάσεις. Στην αρχή η τοποθέτησή της στην καρυδένια κασετίνα της γιαγιάς, ο στολισμός της με δάφνινο στεφάνι και η ταφή της σε μια σκοτεινή γωνιά του κήπου από τον κηπουρό της οικογένειάς. Ο χώρος της ταφής όμως δεν ικανοποιεί το μικρό κοριτσάκι που τον θεωρούσε επιφανειακό και ανάξιο για την τιμή ενός νεκρού έστω κι αν τυχαίνει να είναι ένα μικρό ζώο. Έτσι στη συνέχεια η δεύτερη ταφή της χελώνας, σε συνεργασία με την ομογάλακτη αδελφή και φίλη της Delfina, μετά την μετακίνηση της Durina και την εναπόθεση δάφνινου στεφανιού πάνω σε «επιτύμβια πλάκα», γίνεται σε ένα λάκκο βαθύτερο από τον προηγούμενο στο παρτέρι με τα τριαντάφυλλα.

2.2.2 Ανάλυση του αποσπάσματος

Το απόσπασμα μπορεί να σταθεί και ανεξάρτητα ως αυτοδύναμο κείμενο γιατί διαθέτει μια θεματική αυτοτέλεια. Πρόκειται για ένα εγκιβωτισμένο* ψυχαναλυτικό αφήγημα (Η ερμηνευτική του απεικόνιση παρουσιάζεται στο project 2). Το συγκεκριμένο απόσπασμα δίνει λαβές για σχόλια πάνω σ'ένα θέμα που απασχολεί τη συγγραφέα.

Το κύριο θέμα που την απασχολεί είναι η εμπειρία της απώλειας, και εκφράζεται μέσα από την πιο ακραία μορφή της το θάνατο. Υπάρχει μια σύντομη χρονολογική σειρά γεγονότων - βιωμάτων που όλα έχουν υπαρξιακή βάση. Εκείνο που οριοθετεί την αλλαγή των σχέσεων του παιδιού με το περιβάλλον του συγκεκριμένου αποσπάσματος είναι ο θάνατος της χελώνας του που αποτελεί την αφορμή της επικοινωνίας με τον γύρω κόσμο. Γύρω από το κύριο αυτό θέμα εκτυλίσσεται η δράση, η πλοκή του αποσπάσματος.

Η αποδοχή της έννοιας της απώλειας ωριμάζει το παιδί, το οποίο αποχτά πλέον πραγματικούς συνομιλητές στο περιβάλλον του και δημιουργεί αληθινές διαπροσωπικές σχέσεις και όχι πια αληθοφανείς σχέσεις (δηλ. α. σχέση με χελώνα - β. σχέση με τα άλλα πρόσωπα).**

Η αφήγηση είναι πρωτοπρόσωπη, ομοδιηγητική. Αφηγήτρια είναι η ίδια η συγγραφέας η οποία μας διηγείται γεγονότα απ'την παιδική της ηλικία. Η απόσταση αφηγητή-συγγραφέα είναι μηδενική γιατί έχουμε ταύτιση προσώπου. Ο αφηγητής γνωρίζει τα γεγονότα, γνωρίζει το παρελθόν και δίνει την ευκαιρία στο κοριτσάκι να ξαναζήσει τις συγκινήσεις, τις παιδικές στιγμές.

Κύριος άξονας πάνω στον οποίο αναπτύσσονται τα αποσπάσματα αναφοράς που αποτελούν κύρια συστατικά αυτού του εγκιβωτισμένου αφηγήματος είναι ο χρόνος. Ο χρόνος στο παρόν του παιδιού μπορεί να έχει φαντασιώσεις και ιδεολογήματα αλλά όταν γίνεται παρελθόν για την αφηγήτρια πια, αποκαλύπτει την αλήθεια των γεγονότων ή την αντοχή των ιδεών.

* Για τον εγκιβωτισμό βλ. Γ.Μαρκαντωνάτος, *Επίτομο λεξικό λογοτεχνικών όρων*. Αθήνα: Gutenberg, 1985, 94.

** Σύμφωνα με τον G.Genette, με βάση το κριτήριο της συμμετοχής των αφηγητών στην ιστορία που αφηγούνται, κατατάσσονται σε ομοδιηγητικούς και ετεροδιηγητικούς (Βλ. G.Genette, *Figure III: Discorso del racconto*. Traduzione di Lina Zecchi. Torino: Piccola Biblioteca Einaudi, 1986, 296. Βλ. επίσης Γ.Φαρίνου-Μαλαματάρη, *Αφηγηματικές τεχνικές στον Παπαδιαμάντη 1887-1910*. Αθήνα: Κέδρος, 1987, 24-6, 244-6.

Το κύριο χρονικό επίπεδο του διηγήματος είναι αυτό στο οποίο συμβαίνει το γεγονός του θανάτου της Durina.

Στο κείμενο, με βάση τις ρηματικές του φράσεις, διακρίνουμε τα χρονικά επίπεδα έτσι όπως φαίνονται στον παρακάτω πίνακα:

1. Απώτερο παρελθόν 3	«Passavo», «invidiavo», «aveva il diritto» «ingiungeva», «voleva imporre», «carezzavo»
2. Απώτερο παρελθόν 2	«sparì», «cercai»
3. Το Παρελθόν (που αποτελεί το κύριο χρονικό επίπεδο της αφήγησης, την τομή που σημειώνεται στο απόσπασμα	«Fu trovata morta»
4. Παρελθόν 1	'chiesi', 'fabbrica', 'deposi'
5. Παρελθόν 2	'fu', 'mi parve', 'avevo la convinzione', 'pensavo'
6. Παρελθόν 3	'mi rigirai'
7. Παρελθόν 4	'mi misi', 'venne a trovarci', 'riuscimmo', 'ricoprimmo', 'costruimmo'

Ο χρόνος της αφήγησης είναι παρελθοντικός. Γίνεται αντιληπτός ως ροή γεγονότων και βρίσκεται σε άμεση συνάρτηση με τα βιώματα των προσώπων του έργου και τις πράξεις τους.

Η ένταξη των γεγονότων στον παρελθοντικό χρόνο προσδιορίζεται με τη χρήση των λέξεων όπως: 'l'indomani', 'un giorno', 'tutta la notte', 'nei giorni seguenti', 'un pomeriggio', και τη χρήση των ρηματικών τύπων των παρελθοντικών χρόνων imperfetto, passato remoto και trapassato. Αναφέρω ενδεικτικά: 'la cercai', 'Durina sparì', 'mi rigirai', 'venne a trovarci', 'la portai', 'avevo la ferma convinzione', 'sapevo come fare'.

Ο **χώρος** (το περιβάλλον ή ο τόπος) της ιστορίας είναι περιορισμένος και εκ πρώτης όψεως στατικός. Όλα συμβαίνουν στην αυλή του σπιτιού της αφηγήτριας.

Αν όμως κοιτάξουμε πιο σχολαστικά το κείμενο θα καταγράψουμε διαδοχικά τις εξής αναφορές σε χωρικούς προσδιορισμούς μέσα στους οποίους τοποθετούνται τα γεγονότα που περιγράφονται:

in fondo al giardino (1)

una buca troppo piccola

un angolo del giardino dove non arrivava il sole

in fondo al giardino (2)

il posto più adatto fosse l'aiuola delle rose

una buca profonda

Σ'αυτό το χωρικό πλαίσιο δρουν τα πρόσωπα που συναντάμε στο κείμενό μας.

Στον κήπο περνάει πολλές ώρες η μικρή Valentina μιλώντας με τη χελώνα.

Στο βάθος του κήπου βρίσκεται νεκρή η χελώνα

Η χελώνα θάβεται σε ένα μικρό λάκκο σε μια γωνιά του κήπου όπου δεν φτάνει ο ήλιος

Το καταλληλότερο σημείο ταφής σύμφωνα με το κοριτσάκι είναι τελικά το παρτέρι με τις τριανταφυλλίες σ' έναν βαθύτερο από τον πρηγούμενο λάκκο

Τα **ανθρώπινα βιώματα** φιλτραρισμένα μέσα από το χρόνο είναι το βασικότερο και σημαντικότερο στοιχείο του κειμένου μας. Ο κεντρικός **χαρακτήρας** είναι η αφηγήτρια (η μικρή Valentina) που παίζει πρωταρχικό ρόλο στην ανάπτυξη του θέματος. Είναι ένα πρόσωπο μέσα από την ιστορία, και προσπαθεί να επικοινωνήσει με τα άλλα πρόσωπα ζητώντας βοήθεια για τη ταφή της χελώνας. Η χελώνα Durina είναι ο συνδετικός κρίκος όλων των προσώπων.

Η Durina λειτουργεί ως σύμβολο. Το κοριτσάκι βλέπει ως αρετή την αυτονομία της να μπορεί να κρυφτεί στο καβούκι της, στον εαυτό της αφήνοντας έξω τους εχθρούς της. Τη ζηλεύει όμως γιατί έχει το δικαίωμα να πηγαίνει αργά, δεν μπορεί κανείς να την αναγκάσει να βιαστεί και δεν της επιβάλλει διαφορετικό χρόνο από τον δικό της.

ΠΡΟΣΩΠΑ

κεντρικά	Valentina Durina Delfina
περιφερειακά	nonna giardiniera balia

Ο θάνατός της Durina λειτουργεί ως αφορμή για την απόπειρα επικοινωνίας της αφηγήτριας με το περιβάλλον της. Η επικοινωνία αποδεικνύεται άλλοτε εφικτή και άλλοτε ανέφικτη.

Η **Valentina** έχει οριζόντια και εξωτερική σχέση* με τα άλλα πρόσωπα.

Η σχέση της **Valentina** με την ομογάλακτη **Delfina** λειτουργεί θετικά. Η επικοινωνία τους είναι επιτυχής με την εκταφή και τον εκ νέου ενταφιασμό της Durina. Η Delfina αναλαμβάνει να διεκπαιρεώσει το έργο της ταφής. Η Valentina + Delfina επιτυγχάνουν την ταφή της χελώνας.

Η σχέση της **Valentina** με τον **giardiniera** λειτουργεί αρνητικά. Ο **giardiniera**, ο οποίος λειτουργεί ως απλός διεκπαιρευτής της επικοινωνίας της αφηγήτριας με το περιβάλλον, αποτυγχάνει. Δεν είναι ρυθμιστικό πρόσωπο, είναι όμως απαραίτητος γιατί συμβάλλει στην εξέλιξη της πλοκής, παρότι η παρουσία του είναι περιορισμένη.

Τα άλλα δύο πρόσωπα που συναντάμε στο κείμενο **la nonna**, **la balia** είναι περιφερειακά, η παρουσία τους όμως υποστηρίζει τη λειτουργία των κύριων προσώπων.

Κατά την εξέλιξη της αφήγησης δίνονται στοιχεία για τα κεντρικά πρόσωπα του διηγήματος που αφορούν:

* Οι ανθρώπινες σχέσεις μπορεί να είναι κάθετες (δηλαδή σχέσεις αίματος ή εσωτερικές) και οριζόντιες (σχέσεις αίματος ή εσωτερικές και εξωτερικές). Βλ. Αλκηστis Σουλογιάννη. *Ο δημιουργικός λόγος του Γιώργου Χειμωνά: θεωρία και εφαρμογή*. Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής, 1997, 21-3.

α) την εξωτερική τους μορφή

β) τις δεξιότητες και τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητάς τους

γ) τις σχέσεις τους με το κύριο πρόσωπο, την αφηγήτρια

Durina

α) guscio ruvido

β) autonomia

γ) fabbricai una corona d'alloro

Delfina

α) molto piu alta più robusta di me

β) sapeva maneggiare gli attrezzi del giardiniere

γ) sorella di latte/grande amica

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Βελουδής, Γιώργος. *Ψηφίδες: για μια θεωρία της λογοτεχνίας*. Αθήνα: Γνώση, 1992.
- Γκίκας, Σωκράτης. *Θεωρία Λογοτεχνίας*. Αθήνα: Σαββάλας, κχε.
- Η διδασκαλία της ξένης λογοτεχνίας στο γυμνάσιο και λύκειο*. Θεσσαλονίκη: Κώδικας, 1989.
- Θεωρία της ποίησης, ποίηση της θεωρίας: Πρακτικά του Συμποσίου θεωρίας της Λογοτεχνίας στον ευρωπαϊκό χώρο, Α.Π.Θ. 21-24 Νοεμβρίου 1991*. Επιμέλεια - εισαγωγή Κάριν Μπόκλουντ-Λαγοπούλου, πρόλογος Τζίνα Πολίτη. Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής, 1995.
- Σαμαρά, Ζωή. *Προοπτικές του κειμένου*. Θεσσαλονίκη: Κώδικας, 1987.
- Σουλογιάννη, Άλκηστις. *Ο δημιουργικός λόγος του Γιώργου Χειμωνά: θεωρία και εφαρμογή*. Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής, 1997.
- Φαρίνου-Μαλαματάρη, Γ. *Αφηγηματικές τεχνικές στον Παπαδιαμάντη: 1887-1910*. Αθήνα: Κέδρος, 1987.
- Beer, Gillian. *Μυθιστορία*, μτφ. Γιώργος Δ. Παπακωνσταντίνου. Αθήνα: Ερμής, 1974.
- Cioffi, Fabio-Alberto Cristofori-Elena Gavazzi. *Leggere letteratura: le forme, i temi, i classici*. Milano: Mondadori, 1994.
- Dipple, Elizabeth. *Πλοκή*, μτφ. Κώστας Ιορδανίδης. Αθήνα: Ερμής, 1972.
- Genette, G. *Narrative Discourse*. Trans. J. Lewin. Oxford: Blackwell, 1980.
- Guida allo studio della letteratura italiana*, a cura di Emilio Pasquini. Bologna: Il Mulino, 1985.
- Hawthorn, Jeremy. *Ξεκλειδώνοντας το κείμενο: μια εισαγωγή στη Θεωρία της Λογοτεχνίας*, μτφ. Μαρία Αθανασοπούλου. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 1993.
- Reid, Ian. *Το Διήγημα*, μτφ. Λία Μεγάλου-Σεφεριάδη. Αθήνα: Ερμής, 1982.
- Supino, Valentina. *Il nome delle Serpi*. Bari: Laterza, 1995.
- Supino, Valentina. *Το όνομα των φιδιών*. Επιμέλεια Μαρία Caggio-Γάκη. Θεσσαλονίκη, 1996.
- Wellek, R. - A.Warren. *Teoria della Letteratura*. Bologna: Il Mulino, 1989.